

Michał Paszkowski

Intensyfikacja współpracy gazowej państw bałtyckich i Finlandii

Państwa bałtyckie oraz Finlandia od wielu lat podejmują aktywne działania na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa energetycznego, które koncentrują się na stworzeniu jednolitego rynku gazu ziemnego, większej wymiany handlowej, a od wybuchu pełnowymiarowej wojny na Ukrainie również koordynacji działań antykrzysowych w sferze energetycznej. Jednym z elementów tego procesu było przyjęcie na Łotwie zmian w ustawie energetycznej (Enerģētikas likums), które przewidują, że w podziemnym magazynie gazu ziemnego (PMG) w Inčukalns będzie możliwe utrzymywanie zapasów Litwy, Estonii oraz Finlandii w ramach części rezerw strategicznych.

Działania w kierunku budowy jednolitego rynku gazu ziemnego. Państwa bałtyckie oraz Finlandia od wielu lat ściśle współpracują w zakresie wzmocnienia regionalnego bezpieczeństwa energetycznego. Prowadzone działania dotyczą zwłaszcza rynku energii elektrycznej („Komentarze IEŚ”, nr 512) oraz gazu ziemnego. Państwa te, uwzględniając przed laty duże uzależnienie od dostaw gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej, a następnie wybuch pełnoskalowej wojny na Ukrainie, podejmowały liczne aktywności na rzecz stworzenia zintegrowanego rynku gazu ziemnego, co docelowo miało zwiększyć poziom bezpieczeństwa. W ramach tego podjęto dwa działania. Po pierwsze, zwiększono wymianę handlową, co było możliwe poprzez rozbudowę infrastruktury importowej oraz transportowej w regionie¹. Po drugie, zwiększono integrację rynków poprzez uruchomienie od 1 stycznia 2020 r. ujednoczonego rynku gazu ziemnego w ramach współpracy Łotwy, Estonii oraz Finlandii (tzw. FinEstLat). Dzięki funkcjonującym rozwiązaniom ustalane są m.in. jednolite taryfy przesyłowe, które powodują zmniejszenie obciążeń administracyjnych, zwiększenie konkurencji rynkowej oraz efektywne wykorzystanie infrastruktury energetycznej. Tego typu działania są elementem budowy jednolitego rynku gazu ziemnego w całej Unii Europejskiej (rynek tworzą operatorzy przesyłowi z tych trzech państw)².

Wzmocniona współpraca energetyczna. Wybuch wojny na Ukrainie przyspieszył wysiłki państw na rzecz większej koordynacji działań, w tym w sytuacjach kryzysowych na omawianym obszarze. Ważnym tego elementem było zawarcie porozumień dotyczących zastosowania środka solidarnościowego (art. 13 rozporządzenia)³, w oparciu o które istnieje możliwość zapewnienia (skutecznych) dostaw gazu ziemnego do odbiorców chronionych w sytuacji wystąpienia kryzysu energetycznego. Tego typu umowy zostały zawarte w 2022 r. i zwiększyły możliwość koordynacji działań antykrzysowych oraz kooperacji regionalnej na rynku gazu ziemnego⁴. W ostatnim czasie wykonano kolejny krok. Przyjęcie przez łotewską Saeimę 12 września 2024 r. nowych regulacji prawnych jest dalszym etapem wzmocnienia bezpieczeństwa dostaw gazu ziemnego oraz naturalną odpowiedzią na potrzebę zwiększonej wymiany handlowej. W oparciu o zmienione przepisy ustawy energetycznej (Enerģētikas likums) w PMG w Inčukalns na Łotwie będzie możliwe utrzymywanie zapasów gazu ziemnego z Litwy, Estonii oraz Finlandii w ramach części rezerw strategicznych. Zgodnie z przepisami na

¹ W państwach bałtyckich oraz Finlandii rozbudowano zdolności transportowe (m.in. interkonektory Polska-Litwa i Estonia-Finlandia) oraz importowe (terminale regazyfikacyjne w Świnoujściu, Kłajpedzie, Pori, Tornio, Inkoo oraz w Hamynie).

² Jednolity rynek doprowadził m.in. do wyeliminowania wewnętrznych taryf na przesył gazu ziemnego w regionie i wprowadził ujednoczony system taryf wejściowych, obsługiwany przez mechanizm rekompensat międzyoperatorskich.

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1938 z dnia 25 października 2017 r. dotyczące środków zapewniających bezpieczeństwo dostaw gazu ziemnego i uchylające rozporządzenie (UE) na 994/2010.

⁴ Umowy zostały zawarte odpowiednio pomiędzy: Łotwą i Estonią (4 stycznia 2022 r., a więc jeszcze przed wybuchem pełnowymiarowej wojny na Ukrainie), Łotwą i Litwą (10 marca 2022 r.) oraz Estonią i Finlandią (25 kwietnia 2022 r.).

poziomie UE, w tym Dyrektywą 2009/73/WE⁵, państwa członkowskie UE są zobowiązane do zapewnienia wolnego dostępu do infrastruktury magazynowej, co obejmuje również współpracę transgraniczną w zakresie magazynowania gazu ziemnego. Na mocy tych przepisów PMG w Inčukalns jest otwarty dla państw bałtyckich i innych państw Unii Europejskiej. Natomiast państwa członkowskie muszą posiadać system zapasów i w jego ramach utrzymywać odpowiednią ilość surowca (gaz ziemny jest utrzymywany tylko na Łotwie, gdyż w pozostałych państwach bałtyckich i Finlandii nie ma takich PMG).

Ograniczenia i bariery w regionie Morza Bałtyckiego. Bez wątplenia ostatnie regulacje prawne wprowadzone na Łotwie są nakierowane na budowę regionalnego systemu bezpieczeństwa dostaw gazu ziemnego w oparciu o jednolity rynek tego surowca. Niemniej można zidentyfikować co najmniej dwa czynniki wpływające na to, że nadal brak jest pełnej integracji tych rynków. Po pierwsze, jest to ograniczona liczba dostawców, gdyż przez lata rynek był zdominowany przez Federację Rosyjską ([„Komentarze IEŚ”, nr 587](#), [„Komentarze IEŚ”, nr 724](#)). Jednak uwzględniając uwarunkowania geopolityczne, porównywalna ocena zagrożeń wpływa na przyspieszenie działań na rzecz większej harmonizacji rynków. Po drugie, jest to brak zaangażowania Litwy w rozwój jednolitego rynku gazu ziemnego. Stanowisko Wilna jest konsekwencją lepszej pozycji państwa na regionalnym rynku energetycznym, gdyż Litwa dysponuje odpowiednią infrastrukturą, zapewniającą krajowe bezpieczeństwo energetyczne. Kluczową rolę odgrywają tu terminal regazyfikacyjny w Kłajpedzie oraz gazociąg GIPL. Z tego względu termin integracji Litwy z rynkiem FinEstLat był wielokrotnie zmieniany (obecnie wskazuje się, że może to być październik 2024 r.). Litwa, mimo iż popiera integrację, zgłasza obiekcje, gdyż w jej ocenie obecne rozwiązania mogą nie być korzystne dla wszystkich jej uczestników. Istnieje zatem obawa, że na zintegrowanym rynku Litwa będzie tylko jednym z kilku jego równych uczestników, a więc jej pozycja będzie słabsza niż obecnie, gdy odpowiada niejako za bezpieczeństwo regionu. Jednocześnie problematyczna wydaje się kwestia mechanizmu rekompensat międzyoperatorskich, który odpowiada za podział kosztów transportu gazu ziemnego w regionie.

Wnioski

- Zatwierdzenie przez Saeimę regulacji prawnych dotyczących utrzymywania zapasów gazu ziemnego na Łotwie kończy wielomiesięczne działania w tym zakresie, obejmujące m.in.: 1) wielostronne rozmowy międzyrządowe; 2) proces zatwierdzania zgód krajowych regulatorów rynków energii z Litwy, Estonii oraz Finlandii dotyczących wykorzystania PMG w Inčukalns. W ramach przyjętych rozwiązań nastąpiło zwiększenie poziomu bezpieczeństwa energetycznego i wzmocnienie współpracy regionalnej. W konsekwencji poszczególne państwa mają lepszy dostęp do jedynej w regionie infrastruktury magazynowej.
- Istniejąca na Łotwie infrastruktura umożliwia stabilizację dostaw i funkcjonowanie regionalnego rynku gazu ziemnego, a jednocześnie ułatwia jego integrację w ramach szerokiego procesu budowy jednolitego rynku UE. Zwiększona kooperacja umożliwia w pełni wykorzystanie całej regionalnej infrastruktury oraz ułatwia proces dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw gazu ziemnego. Funkcjonowanie istniejących rozwiązań zostało przetestowane w praktyce w okresie naprawy gazociągu Balticconnector (8.10.2023-22.04.2024).
- Specyfika Litwy wynika z funkcjonującego terminalu LNG w Kłajpedzie oraz gazociągu GIPL, dzięki którym państwo to gwarantuje dostawy gazu ziemnego z alternatywnych wobec Rosji kierunków. Z tego też względu stanowisko Wilna w kontekście dołączenia Litwy do rynku FinEstLat jest wstrzemięźliwe z uwagi na mniejsze korzyści z takiej integracji niż dla pozostałych państw (Litwa jest mniej zależna od wspólnego rynku gazu ziemnego niż Łotwa, Estonia i Finlandia). Dopiero uwzględnienie infrastruktury, którą dysponuje Litwa, może przyspieszyć integrację tego państwa z całym regionalnym systemem. Tym samym kluczowe będzie znalezienie mechanizmów, które uwzględnią posiadane przez Wilno atuty w budowie jednolitego rynku gazu ziemnego.

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/73/WE z dnia 13 lipca 2009 r. dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylająca dyrektywę 2003/55/WE.